

به نام خدا

**گزارش نظارتی در مورد یگان حفاظت میراث فرهنگی،
گردشگری و صنایع دستی: ماده (۳۵) قانون احکام دائمی
برنامه‌های توسعه کشور**

چکیده

میراث فرهنگی از مهم‌ترین اسناد هویت و گنجینه فرهنگ و تمدن کشورهاست و به همین سبب حفاظت از آنها جزء مهم‌ترین وظایف و مسئولیت‌های دولت‌ها و ملت‌ها به‌شمار می‌رود. این میراث می‌تواند عامل مهمی در جهت گسترش مراودات و روابط فرهنگی میان ملت‌ها و افزایش اقتدار ملی کشورها به‌حساب آید. از آنجا که در کشور ایران حفاظت از میراث فرهنگی جزء امور حاکمیتی است، بنابراین یگان حفاظت میراث فرهنگی به‌عنوان مهم‌ترین ارگان مسئول در این زمینه باید از جایگاه شایسته‌ای برخوردار باشد.

براساس بررسی‌های انجام شده در این گزارش یگان حفاظت میراث فرهنگی علی‌رغم سختی کار و اهمیت مسئولیت‌هایش با مسائل و مشکلات فراوانی روبه‌رو است که مهم‌ترین آنها عبارتند از: مسائل مرتبط با امنیت شغلی نیروها، ساختار سازمانی یگان و ضعف پیوندهای اجتماعی نیروها با جوامع محلی. بنابراین با توجه به اهمیت نقش یگان حفاظت میراث فرهنگی در پاسداری از میراث فرهنگی کشور لازم است که اقدامات مؤثری توسط مجلس شورای اسلامی و سایر نهادهای مرتبط جهت رفع مسائل و مشکلات موجود صورت پذیرد. لذا پیشنهاد می‌شود احیا و تقویت انجمن‌های میراث فرهنگی صورت گیرد و ماده (۳۵) قانون احکام دائمی^۱ برنامه‌های توسعه در زمینه‌های چگونگی ساماندهی، تسلیح، آموزش و نظارت بر عملکرد به‌درستی اجرا شود و نظارت دقیقی بر تحقق مفاد آن صورت گیرد.

مقدمه

میراث فرهنگی درحالی که نماد هویت و تاریخ یک جامعه است، سندی قابل روایت برای شناخت چگونگی زیست و تعامل انسان با سرزمین به‌حساب می‌آید. در عصر کنونی که بحران هویت و بیگانگی با ارزش‌ها شایع شده است، میراث فرهنگی و توجه به معانی قابل برداشت از آن یکی از راه‌های رفع چالش‌های هویتی به‌شمار می‌رود. لذا از آن به‌عنوان کارکردی برای توسعه مراودات و ارتباطات بین فرهنگی نیز می‌توان یاد کرد که به افزایش اقتدار ملی کشورها می‌انجامد. امروزه حفاظت و پاسداری از میراث فرهنگی و تاریخی کشورها جزء اولویت‌های کشورهای جهان است و لزوم آن در مورد کشورهای دارای سابقه تاریخی و تمدنی مانند ایران بیشتر احساس می‌شود. در سال‌های اخیر زیرساخت‌ها، تأسیسات، اماکن و تجهیزات دستگاه‌های اجرایی از جمله ظرفیت‌هایی هستند که هدف تهدیدها و تهاجم‌های معاندین نظام قرار گرفته‌اند. از آن جهت که

مشخصات گزارش

تهیه و تدوین‌کنندگان:
سعید شفیعا، بهرنگ
ضابطیان

ناظران علمی:
موسی بیات، مصطفی
ده‌پهلوان

شماره مسلسل:
۲۷۰۱۸۳۱۷-۱

تاریخ انتشار:
۱۴۰۱/۶/۲۰

دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش

۱. دستگاه‌های اجرایی در صورت نیاز به یگان حفاظت مکلفند پس از کسب موافقت و مجوز ستاد کل نیروهای مسلح نسبت به تشکیل یگان‌های حفاظت اقدام کنند. این یگان‌ها از نظر به‌کارگیری سلاح و مهمات تابع ضوابط نیروهای مسلح می‌باشند و با رعایت ضوابط نیروی انتظامی تحت نظر بالاترین مقام دستگاه ذی‌ربط اداره می‌شوند.
تبصره - دستورالعمل نحوه تشکیل یگان‌های حفاظت شامل اختیارات، حدود وظایف، چگونگی ساماندهی، تسلیح، آموزش، انتصاب فرماندهان، ارتباط با نیروی انتظامی و نظارت بر عملکرد آنها به تصویب ستاد کل نیروهای مسلح می‌رسد.

این ظرفیت‌ها از جنبه‌های فنی، نگهداری و حفاظت ملاحظات متفاوتی را می‌طلبند، حفاظت و نگهداری هدفمند و تخصصی آنها لازم به نظر می‌رسید. لذا مبتنی بر اصل یکصد و نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که فرماندهی کل نیروهای مسلح را از وظایف و اختیارات رهبری دانسته، موضوع تشکیل یگان‌های حفاظت در دستگاه‌های اجرایی کشور توسط ستاد کل نیروهای مسلح در تاریخ ۱۳۷۹/۴/۵ تدوین شد و به تصویب مقام معظم رهبری رسید.

اتفاقاتی که پس از جریان سیل سال ۱۳۸۰ در شهر جیرفت کرمان و روی خاک آمدن آثار تمدن ارت در جریان این سیل رخ داد، موجب توجه به حفاری‌های غیرمجاز شد. برای پیدا کردن میراث فرهنگی مدفون شده در خاک در هر گوشه‌ای چاله‌ای کنده بودند و تمدنی کهن به واسطه این جریان حفاری غیرمجاز در مسیر نابودی قرار گرفت.^۱ بسیاری این حادثه را یکی از ریشه‌های غیرقابل انکار توجه مدیران و سیاستگذاران به شکل‌گیری و توسعه یگان حفاظت میراث فرهنگی در کشور دانسته‌اند و بخش مهمی از تخصیص منابع صورت‌گرفته به این یگان، مرتبط با این دوران است.

با توجه به اهمیت حفاظت از میراث فرهنگی این وظیفه برعهده یگان حفاظت وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی گذاشته شده است. یگان حفاظت میراث فرهنگی با وجود وظیفه مهم و حیاتی‌اش در مراقبت و پاسداری از میراث فرهنگی کشور با مسائل و مشکلات زیادی مواجه است و به آن توجه لازم نشده است. بنابراین با توجه به اهمیت حفاظت از میراث فرهنگی و نقش یگان حفاظت به‌عنوان پاسداران میراث فرهنگی این مرز و بوم، در این گزارش به بررسی وضعیت یگان حفاظت میراث فرهنگی و مسائل و مشکلات موجود در این حوزه پرداخته می‌شود.

مروری بر پیشینه تشکیل یگان حفاظت میراث فرهنگی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با تشکیل سازمان میراث فرهنگی در سال ۱۳۶۴، این سازمان متولی شناسایی، ثبت، حفاظت و حراست از میراث فرهنگی گردید. در سال‌های اخیر تلاش‌های قانونی متفاوتی برای شکل‌گیری یگان حفاظت در حوزه میراث فرهنگی صورت گرفته است، زیرا بخش مهمی از موضوعات مربوط به میراث فرهنگی به حفاظت و نظارت مربوط می‌گردد، لازم است تا سازمان و نهادی مستقل در قبال آن مسئول شناخته شود. با توجه به قانون تشکیل ناجا^۲، نیروی انتظامی از ادغام ژاندارمری، شهربانی و کمیته انقلاب اسلامی شکل گرفت و مقرر شد که گاردهای حفاظتی مستقل منحل شوند و نیروی انتظامی افراد آموزش‌دیده خود را با شرایطی در اختیار سایر سازمان‌ها قرار دهد. اما تنوع و تعدد موضوعاتی که برای حفاظت در حوزه میراث فرهنگی تعریف شده بود بیش از نیروهایی بود که قابل تخصیص باشد. در یک طرف، موزه‌ها قرار داشتند که نیازمند نیروهای حراستی بود و در طرف دیگر مجموعه‌ای از تپه‌ها، محوطه‌های باستانی، بافت‌های تاریخی که نظارت توسط نیروی انتظامی را اگر گفته نشود غیرممکن، اما باید گفت بسیار سخت می‌کرد.

بنابراین سازمان میراث فرهنگی در سال ۱۳۷۶ با توجه به فاصله زیادی که بین خواسته‌های امنیتی - حفاظتی و واقعیت عملیاتی و عینی مشاهده می‌گردید، از طریق وزارتخانه فرهنگ و ارشاد اسلامی^۳ درخواست تشکیل یگانی مجزا برای حفاظت از میراث فرهنگی را به مقام معظم رهبری نمود. در این درخواست، صدور مجوز برای تشکیل یگان ویژه پاسداران میراث فرهنگی مطرح شده است. با موافقت صورت‌گرفته، تمهیدات لازم در ماده (۱۶۵) قانون برنامه سوم توسعه^۴ و همچنین پیش‌بینی‌هایی در ماده (۱۷۹) این قانون در نظر گرفته شد.^۵ ماده (۱۷۹) قانون برنامه سوم توسعه را می‌توان بستر شکل‌گیری یگان حفاظت دانست که با عنوان یگان پاسداران میراث فرهنگی شناخته می‌شود و به‌واسطه دستورالعمل مورخ ۱۳۷۹/۴/۲۸ سازوکار شکل‌دهی یگان‌های مذکور در دستگاه‌ها را مشخص کرد. دستورالعمل تشکیل یگان حفاظت سازمان میراث فرهنگی کشور در سال ۱۳۸۳ به‌صورت آزمایشی به مدت ۳ سال به تصویب ستاد کل نیروهای مسلح رسید که این دوره آزمایشی از تاریخ ۱۳۸۳/۱۱/۲۸ آغاز گردیده و در تاریخ ۱۳۸۸/۰۷/۲۵ دستورالعمل نهایی توسط ستاد کل نیروهای مسلح به سازمان ابلاغ گردید.

۱. برای کسب اطلاعات بیشتر مراجعه شود به گزارش مرگ دوباره شهر افسانه‌ای در تاریخ ۹ آذرماه ۱۳۹۴ از ایسنا با کد خبری ۹۴۰۹۰۵۴۵۹.

۲. قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۹.

۳. در آن زمان سازمان میراث فرهنگی زیرنظر وزارتخانه فرهنگ و ارشاد اسلامی اداره می‌شد.

۴. ماده (۱۶۵) - به‌منظور حفظ و حراست از میراث فرهنگی کشور اجازه داده می‌شود: الف) سازمان میراث فرهنگی کشور با اخذ اجازه از ستاد فرماندهی کل نیروهای مسلح یگان پاسداران میراث فرهنگی کشور را زیرنظر سازمان مذکور تشکیل دهد.

۵. ماده (۱۷۹) - نهادها، سازمان‌ها و وزارتخانه‌ها می‌توانند پس از کسب موافقت و مجوز ستاد کل نیروهای مسلح نسبت به تشکیل یگان‌های حفاظت اقدام کنند. این یگان‌ها از نظر به‌کارگیری سلاح و مهمات تابع ضوابط نیروهای مسلح می‌باشند و با رعایت ضوابط نیروی انتظامی تحت نظر دستگاه ذی‌ربط اداره خواهند شد. شرح وظایف و اختیارات و سازماندهی و چگونگی تسلیح این یگان‌ها و آموزش و انتصاب فرماندهی هر یک از این یگان‌ها و چگونگی ارتباط آنها با نیروی انتظامی و نظارت بر عملکرد آنها به تصویب ستاد کل نیروهای مسلح خواهد رسید.

طبق ماده (۲) دستورالعمل تشکیل یگان‌های حفاظت در دستگاه‌های اجرایی که در تاریخ ۱۴۰۰/۴/۱۷ ابلاغ شد، منظور از تشکیل یگان‌های حفاظتی، حفاظت از زیرساخت‌ها، اماکن، تأسیسات، تجهیزات و انجام برخی از مأموریت‌های موضوعی تخصصی دستگاه‌های اجرایی که نیاز به حفاظت مسلحانه دارند، می‌باشد. بنابراین یگان حفاظت تشکیل شده در وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی دارای در چهار بُعد مسئولیت است که شامل بُعد امنیت^۱ (دستگیری مجرمین، کشف اقلام تاریخی - فرهنگی، ضبط و توقیف دستگاه فلزیاب)، حفاظتی (حفاظت از محوطه‌ها و یافته‌های کاوش، حفاظت از گردشگران و اماکن و موزه‌ها، همراهی محموله‌های تاریخی - فرهنگی و اجرای مصوبات کمیته حفاظت وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی)، انتظامی (تأمین نظم و امنیت اماکن موزه‌ای، میراثی و... ساماندهی ورود و خروج و امور خدمات گردشگران خارجی) و اطلاعاتی (جمع‌آوری اطلاعات انتظامی مورد نیاز ناجا و همکاری برای کشف جرائم، آموزش‌های لازم برای اخذ کارت ضابطین قضایی خاص) است.^۲

مسائل و مشکلات یگان حفاظت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

مسائل مرتبط با کمیته و کیفیت نیروها^۳

کمبود نیروی انسانی

وضعیت موزه‌های کشور بین سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹ نشان می‌دهد که افزایش ۴۶ درصدی در کل موزه‌های فعال کشور و نزدیک به ۹ درصدی در موزه‌های وابسته به وزارتخانه رخ داده است. این در حالی است که در بازه زمانی مذکور به‌طور متوسط هر سال حدود ۴۴ موزه افتتاح شده است. جمع تعداد بازدیدکنندگان از موزه‌های کشور بین سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ نشان از افزایش ۲۵ درصدی دارد. بین سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹ نیز روند مثبت آثار ملی افزایشی بوده است و الگوی مثبت محوری موجب شده تا نیاز بیشتر به حفاظت از آثار ملی محسوس باشد. این موضوع متأسفانه با افزایش متوسط ۳۳ درصدی در جرائم علیه آثار غیرمنقول و افزایش متوسط ۷۹ درصدی کل در جرائم علیه آثار منقول شده است در بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹ شده است.^۴ این آمار نشان می‌دهد که لزوم به‌کارگیری و تجهیز بهتر یگان حفاظت میراث فرهنگی امری جدی است. بنابراین موضوع جذب نیروی جدید در این یگان دارای اولویت است.

شایسته‌سالاری در انتخاب نیروها

نیروهایی که وظیفه حفاظت از میراث فرهنگی را برعهده دارند، به‌دلیل اهمیت، حساسیت و ارزش بالای مادی و معنوی آثار نیازمند حفاظت باید دارای ویژگی‌های متمایزی باشند. از جمله اینکه از سلامت جسمی و روانی کامل برخوردار باشند، زیرا از این نیروها انتظار می‌رود در برخی شرایط در کوه و دره فعالیت کنند. بنابراین دارا بودن قابلیت‌های جسمی و روانی برای روبه‌رو شدن با سختی‌های محیطی یک الزام حیاتی است. همچنین نیروهای یگان باید با مباحث مرتبط با میراث فرهنگی و گردشگری آشنایی داشته باشند، به میراث فرهنگی علاقمند باشند و آموزش‌های نظامی لازم را به‌منظور برخورد با متخلفان و سارقان آثار فرهنگی دیده باشند.

مسائل مرتبط با امنیت نیروها

امنیت شغلی نیروها

اکثریت نیروهای یگان حفاظت وزارت میراث فرهنگی (بیش از ۹۰ درصد نیروها) استخدام قراردادی هستند^۵ و این یکی از عوامل مهم در ایجاد عدم امنیت شغلی در این نیروهاست. به‌طوری که، نیروهای یگان جایگاه مشخصی ندارند و با تغییر مدیران، جایگاه نیروها هم تغییر می‌کند. بنابراین درجه‌بندی و رتبه‌بندی نیروهای یگان انجام نشده و این مهم موجب عدم امنیت شغلی نیروها به حساب می‌آید. علاوه بر این، مسیرهای ارتقای شغلی نیز در یگان تا حد زیادی با چالش مواجه است و به سختی امکان‌پذیر است. در مورد نیروهای نظامی وقتی فردی جذب می‌شود می‌تواند در چارچوب مشخص و تعریف شده‌ای کسب درجه کرده و ارتقای شغلی داشته باشد. در یگان حفاظت به سبب

۱. مبتنی بر مواد (۵۵۸) تا (۵۶۹) قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) تعیین شده است.

۲. مبتنی بر دستورالعمل یگان حفاظت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در تاریخ ۱۳۸۸/۷/۲۵ از سوی ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران.
۳. جداول ۲، ۳، ۴، ۵ و ۶ مستند به درخواست نامه‌های ۸۲-۱۶۲۰۰/۱۴۹۴۹ تا ۱۴۰۰/۱۱/۲۰ تاریخ ۱۴۰۰/۱۱/۲۰ و ۸۲-۱۶۲۰۰/۱۲۹۲ تا ۸۲-۱۶۲۰۰/۱۲/۶ تاریخ ۱۴۰۱/۱۲/۶ و ۸۲-۱۶۲۰۰/۲۸۹۰ تا ۸۲-۱۶۲۰۰/۲/۲ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به یگان حفاظت میراث فرهنگی و داده‌های تحویل شده در جلسات حضوری تدوین شده است.
۴. داده‌های این بخش از سالنامه آماری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی سال ۱۳۹۹ در وب‌گاه این وزارت استخراج شده است.
۵. مبتنی بر گزارش معاونت حقوقی یگان حفاظت در تاریخ ۱۴۰۱/۲/۱۹.

قراردادی بودن نیروها هیچ‌کدام از مسیرهای ارتقا وجود ندارد و افراد به‌سبب کسب تجربه و یا تحصیلات دانشگاهی امکان ارتقا ندارند.

امنیت جانی و اقتصادی نیروها

کشور ایران به‌لحاظ میراث فرهنگی جزء کشورهای غنی جهان است و تاکنون بیش از ۳۵۰۰۰ هزار اثر ثبتی ملی و ۲۶ اثر ثبت جهانی شده است که این اعداد کمتر از ۴ درصد کل آثار موجود در کشور را شامل می‌شود. این آثار در محدوده‌های جغرافیایی وسیعی در سراسر کشور پراکنده هستند. به‌طوری که حتی در دامنه کوه‌ها، دره‌ها، دشت‌ها، تپه‌ها، کویر و... هم اثر ثبت شده وجود دارد. این گستردگی و پراکندگی آثار موجب شده تا نیروهای یگان برای حفاظت از این آثار با مشکلات زیادی مواجه باشند. نتیجه برخی از این اقدامات را می‌توان در آسیب‌دیدگی و مصدومیت کارکنان و در پاره‌ای از موارد خطرات جانی مشاهده کرد. در بسیاری از موارد نیروهای یگان برای سرکشی به آثار یا دستگیری مجرمان و حفاران می‌باید در شب به کوه‌های مرتفع صعود کنند که این موضوع می‌تواند خطرات جانی برای آنها به‌همراه داشته باشد. در برخی از موارد در حین مأموریت برای دستگیری مجرمان نیروهای یگان احتمال آسیب‌دیدگی یا شهادت نیروهای حفاظت و همچنین مصدومیت یا کشته شدن مجرمان و حفاران وجود دارد. اما با وجود مخاطراتی که ذکر شد، حمایت‌های قانونی، بیمه‌ای و درمانی مناسب از نیروهای یگان حفاظت میراث فرهنگی وجود ندارد.

مسائل مرتبط با ساختار سازمانی یگان

تمایز ساختاری یگان

با افزایش شرح وظایف یگان حفاظت میراث در سال‌های اخیر، ساختار و تشکیلات مناسبی برای اداره امور و انجام وظایف آن ایجاد نشده است. بنابراین عدم تمایز و تفکیک ساختاری موجب شده که یگان حفاظت محدود و بسته باقی بماند. به‌طوری که، در استان‌ها یگان حفاظت از دو پست مصوب تشکیل شده که یکی رئیس یگان و دیگری کارشناس یگان است.^۱ با توجه به دامنه گسترده مسئولیت‌های یگان حفاظت میراث فرهنگی این ساختار و تشکیلات کفایت فعالیت‌ها در استان‌ها را ندارد و اختصاص پست مجازی تعریف شده برای رفع رجوع مشکلات مذکور نیز چندان مؤثر واقع نشده است.

همچنین رتبه‌بندی نیروها براساس سختی کار در یگان به‌طور مناسب صورت نگرفته است. سختی کار نیروهای یگان به یک اندازه نیست، زیرا برخی از نیروها تنها به مراقبت از آثار می‌پردازند و در مکان‌های امن مانند موزه‌ها به فعالیت مشغولند، اما برخی دیگر، مسئول حفاظت از آثاری هستند که در مناطق دور از دسترس و صعب‌العبور مانند تپه‌های تاریخی، غارها، کوه‌ها و بیابان‌ها قرار دارند. این نیروها در هر ساعت از شبانه‌روز ممکن است به مأموریت فرستاده شوند و طبیعتاً شانس درگیری با مجرمان برای آنها وجود دارد. با وجود این تفاوت در سختی کار، حقوق و مزایای این دو گروه با یکدیگر یکسان است. بنابراین لازم است تا رتبه‌بندی به‌لحاظ سختی کار نیز در نظر گرفته شود.

هماهنگی واحدهای یگان

در یگان حفاظت میراث فرهنگی در برخی موارد هماهنگی کامل میان واحدهای استانی و مرکز وجود ندارد. می‌توان گفت مستقل شدن واحدهای اداری و مالی استان‌ها موجب شده کنترل و هدایت مرکزی کمرنگ شود. برای مثال نمی‌توان از استان‌هایی که نیروی زیادی دارند به استان‌هایی که کمبود نیرو دارند انتقال نیرو انجام داد یا نمی‌توان پرداخت مزایای غیرمستمر را به نیروهای استان‌ها داشت. این موضوع موجب ناهماهنگی در حقوق پرداختی نیز شده است.

نوع و ماهیت مأموریت‌های یگان حفاظت به‌دلایل مختلفی از جمله ضابطیت خاص قضایی نیروها، استفاده از سلاح و مهمات و تجهیزات حفاظتی، به‌کارگیری سربازان وظیفه و امریه، فراگیری آموزش‌های تخصصی انتظامی و به‌طور کلی، اجرای مأموریت‌های حفاظتی، انتظامی، امنیتی و اطلاعاتی، متفاوت از وظایف سایر واحدهای وزارت متبوع بوده و صرفاً در ساختار سازمانی متمرکز شده در یگان حفاظت (به جهت تأکید بر تخصص‌گرایی و وحدت فرماندهی) و با واگذاری وظایف مبتنی بر شرایط محلی (با تأکید بر خصوصیات منحصر‌به‌فرد) در استان‌ها قابل تثبیت و تحقق است.

۱. مبتنی بر گزارش معاونت حقوقی یگان حفاظت در تاریخ ۱۴۰۱/۲/۱۹.

مسائل مرتبط با تجهیزات سازمانی یگان

تجهیزات حفاظتی و دفاعی

از دیگر مسائل مهم یگان حفاظت میراث فرهنگی کمبود تجهیزات از جمله تجهیزات حفاظتی است. همان طور که اشاره شد آثار فرهنگی کشور در مناطق وسیعی پراکنده است و برخی از آنها در مناطق صعب‌العبور قرار دارد که حفاظت از آنها نیازمند امکانات و تجهیزات ویژه‌ای است. نیروهای یگان حفاظت در بسیاری از موارد برای حفاظت از آثار فرهنگی با حفران غیرقانونی و قاچاقچیان درگیر می‌شوند. بنابراین نیازمند تجهیزات دفاعی مانند باتوم، شوکر، دستبند، افشانه اشک‌آور و اسلحه هستند. این موضوع باید با تسریع در فرایند صدور کارت ضابطیت قضایی کارکنان یگان همراه باشد تا امکان استفاده از این سلاح‌ها برای تمام این کارکنان ممکن شود.

مسائل مرتبط با ضعف پیوندهای اجتماعی نیروها

پیوند نیروها با انجمن‌ها و نهادهای مردمی

انجمن‌های میراث فرهنگی براساس قانون اساسنامه سازمان میراث فرهنگی مصوب ۱۳۶۷ تشکیل شدند. در بند «۲۱» ماده (۳) این قانون به تشکیل انجمن‌های میراث فرهنگی اشاره شده است^۱ و اساسنامه تشکیل انجمن‌های میراث فرهنگی هم در سال ۱۳۷۳ به تصویب شورای عالی میراث فرهنگی رسید و انجمن‌های میراث فرهنگی در سطح استان‌ها، شهرستان‌ها، بخش‌ها و روستاها تشکیل شدند.^۲

انجمن‌های میراث فرهنگی نقش مهمی در حفاظت از آثار فرهنگی ایفا می‌کردند. مردم گزارشات حفاری‌های غیرمجاز را به انجمن‌ها منعکس می‌کردند و انجمن‌ها اطلاعات را به سازمان میراث فرهنگی نقل می‌کردند. در بسیاری از موارد اعضای انجمن با خودروی شخصی و به‌طور خودجوش برای بازدید از آثار تاریخی در مناطق دوردست مانند تپه‌های تاریخی اقدام می‌کردند. این انجمن‌ها حدوداً تا اواسط دهه ۱۳۸۰ فعال بودند، ولی از آن زمان تاکنون به حاشیه رفتند و نقش و کارکرد قبلی خود برای حفاظت از آثار میراثی را از دست دادند. پیامد این اتفاق را می‌توان در ایجاد فشار مضاعف بر نیروهای یگان مشاهده کرد.

پیوند نیروها با متخصصان

در گذشته نیروهای یگان حفاظت در ارتباط نزدیک‌تری با متخصصان از جمله باستان‌شناسان بودند و این ارتباط تنگاتنگ و نزدیک هم موجب علاقه نیروهای یگان به آثار فرهنگی بود و هم اطلاعات علمی و آگاهی آنها نسبت به موضوعات مربوط به میراث فرهنگی را افزایش می‌داد که این دانش‌افزایی موجب شده بود تا امر حفاظت از آثار، با علاقه و پشتکار بیشتری همراه شود. اما امروزه این پیوند و ارتباط کمرنگ شده و نیروهای یگان حفاظت کمتر از گذشته دانش، اطلاعات، علاقه و انگیزه برای حفاظت از آثار فرهنگی دارند. بنابراین برگزاری دوره‌های آموزشی و ایجاد شرایطی که نیروهای یگان مخصوصاً نیروهای تازه‌وارد فرصت بیشتری برای ارتباط با کارشناسان میراث فرهنگی پیدا کنند و در کنار آنها آموزش ببینند می‌تواند موجبات افزایش انگیزه آنها برای حفاظت از آثار میراثی را فراهم کند.

نتیجه‌گیری

حفاظت از میراث فرهنگی طبق بند «ط» ماده (۸) قانون مدیریت خدمات کشوری جزء امور حاکمیتی است. بنابراین یگان حفاظت میراث فرهنگی به‌عنوان مهم‌ترین ارگانی که حفاظت از میراث فرهنگی کشور را برعهده دارد باید از جایگاه شایسته برخوردار بوده و رفع مسائل و مشکلات آن اولویت‌های مربوطه باشد. این درحالی است که علی‌رغم اهمیت و سختی وظایف، یگان حفاظت میراث فرهنگی با مسائل و مشکلات فراوانی مواجه است. براساس بررسی‌های انجام شده، مهم‌ترین مسائل و مشکلات یگان حفاظت میراث فرهنگی عبارتند از: مسائل مرتبط با ساختار سازمانی یگان، مسائل مرتبط با تجهیزات سازمانی یگان و مسائل مرتبط با ضعف پیوندهای اجتماعی نیروها. بنابراین به‌منظور حل

۱. ایجاد و گسترش انجمن‌های میراث فرهنگی در سطح کشور به‌عنوان یکی از وظایف سازمان میراث فرهنگی ذکر شده است.
۲. طبق قانون در استان‌ها رئیس انجمن استاندار بود و فرماندار، شهردار، رؤسای آموزش و پرورش و مسکن و شهرسازی و چهار نفر از افراد فرهنگی و معتمدین محلی از اعضای اصلی انجمن‌ها بودند. در سطح شهرستان‌ها نیز رئیس انجمن فرماندار، شهردار، رؤسای ادارات فرهنگی و چهار نفر از معتمدین و افراد سرشناس فرهنگی شهرستان از اعضای اصلی به‌حساب می‌آیند. در روستاها نیز رئیس انجمن شورای اسلامی و چهار نفر از معتمدین محلی در این انجمن حضور داشتند.

- مسائل ذکر شده پیشنهاد می‌شود موارد ذیل در دستور کار مجلس شورای اسلامی و دیگر نهادهای سیاستگذار قرار گیرد:
- تعیین وضعیت ساختار و تشکیلات متناسب به‌همراه وظایف و مأموریت‌های محوله یگان حفاظت میراث فرهنگی و اختصاص ردیف‌های اعتباری مستقل در بودجه‌های سنواتی.
 - تصویب قانون برای مقابله با جرائم کاوش‌های غیرمجاز با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی، آموزش حضوری و مجازی و ابزارهای نوین و راه‌اندازی ستاد نظارت بر فضای مجازی در مجموعه یگان حفاظت میراث فرهنگی.
 - رده‌بندی سالیانه محوطه‌های باستانی که در سال کمترین آسیب‌ها و تخریب‌ها را داشته‌اند و وابسته کردن تخصیص بودجه‌های سالیانه ادارات کل استانی و دفاتر میراث فرهنگی شهرستان‌ها و همچنین تخصیص پاداش به یگان‌های حفاظت این محوطه‌ها بر مبنای این رده‌بندی.
 - احیا و تقویت انجمن‌های میراث فرهنگی و ایجاد بستر مناسب به‌منظور همکاری بیشتر انجمن‌ها و نهادهای مردمی با یگان حفاظت میراث فرهنگی.
 - امکان برخورداری نیروهای یگان از بیمه‌های حمایتی مثل بیمه مسئولیت و بیمه‌های درمانی.
 - اجرایی نمودن ماده (۳۵) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور در خصوص تشکیل یگان‌های حفاظت در دستگاه‌های اجرایی و به‌تبع آن انجام اقدامات ذیل:
 - تبدیل وضعیت استخدامی کارکنان فعلی یگان حفاظت میراث فرهنگی با وظایف بلندمدت، از نوع قراردادی به استخدام پیمانی/رسمی. این موضوع دارای اهمیت راهبردی است که رفع سایر مسائل و مشکلات یگان حفاظت میراث فرهنگی مانند ضابطیت، عدم امنیت شغلی و اقتصادی درگروی این تبدیل وضعیت است.
 - جذب و به‌کارگیری نیروی انسانی جدید متناسب با شرح وظایف یگان صورت گیرد. به‌دلیل مسائل و مشکلات مالی دولت پیشنهاد می‌شود که استخدام نیروها به‌صورت تدریجی (برای مثال ۵۰ نفر یا ۱۰۰ نفر در سال) صورت گیرد و شایسته‌ترین نیروها از لحاظ علاقه، انگیزه، دانش و اطلاعات، آمادگی بدنی و سلامت جسمی و روحی جذب یگان شوند. لازم است تا نیروهای جدید توسط نیروهای باسابقه و قدیمی آموزش داده شوند و به‌تدریج اجتماعی‌سازی و مشغول به‌فعالیت شوند.
 - تقویت تجهیزات دفاعی - امنیتی، لجستیک، وسایط نقلیه، سیستم‌های حفاظت الکترونیک و دوربین‌های مداربسته در اماکن تاریخی - فرهنگی و استفاده از فناوری‌های نوین نظیر پهپادها در انجام امر حفاظت.
 - بهره‌گیری از توان و مشارکت مردمی (مردم، شوراها و دهیارها و...) در حفاظت از محوطه‌های تاریخی و فرهنگی.
 - تشکیل بخش اطلاع‌رسانی فوریت‌های جلوگیری از تخریب میراث فرهنگی.